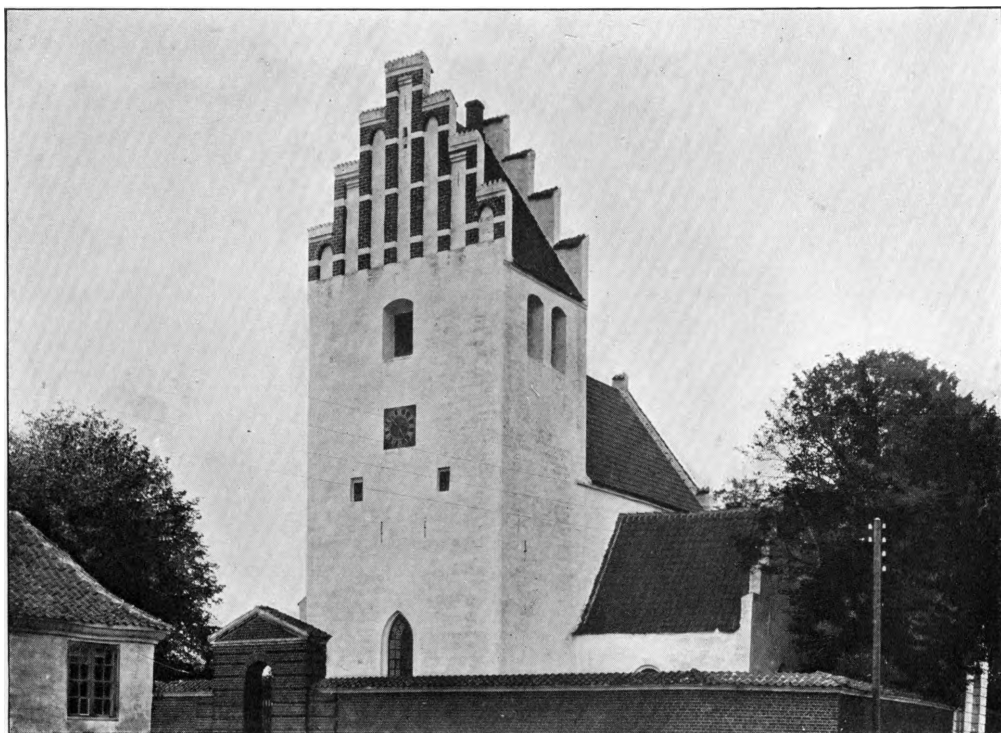




C. A. J. 1916

Fig. 1. Lillhedinge. Ydre, set fra Sydvest.

LILLEHEDINGE KIRKE

STEVNS HERRED

Kirken blev 27. Febr. 1689 af Kongen overdraget til Dronning Charlotte Amalie, der lagde den under Højstrup. Med denne Gaard kom den til Vemmetofte Kloster¹, hvorfra den overgik til Selveje 1. Jan. 1908.

Skønt Kirken ligger i Byen, paa jævnt Terræn 1½ Kilometer Nord for Stranden, forstaas det dog, at den kan have haft fortifikatorisk Betydning; fra dens Taarn er der vid Udsigt mod Syd over Havet og Rødvigen, den naturlige Landingsplads ved Sydenden af Stevns Klint. Landevejen mellem Rødvig og Storehedinge bøjer omkring Kirkegaarden. Den sirlige Kirkegaardsmur², der er fornyet 1744 og i Præsteindberetningen 1755 siges at være »uden Tvivl den anseligste og smukkeste, som findes her i Landet«, er af smaa røde Mursten (o. 25 × 12—12,5 × 6,5 cm) i Krydsskifte. Paa alle Indersiderne har den fladrundbuede Nicher. En rustikmuret Sydportal med rundbuet Port krones af en profileret Trekantfronton. I Nord og Vest findes lignende Dørportaler, af hvilke dog den sidstnævnte ligesom hele Vestmuren er ombygget med moderne Sten. Før 1744 stod der en Kirkegaardsmur, som 1663 blev repareret

med Kridtsten. †*Kirkeladen*, der blev nedbrudt 1666, indeholdt 5000 Kridtsten og 4500 »Hulsten« (Rgsk.).

Bygningen bestaar af Kor og Skib fra romansk Tid samt Sakristi, Vaabenhus og Taarn fra gotisk Tid.

Den ejendommelige, romanske *Kridtkvaderkirke*, hvis Orientering er usædvanlig korrekt, har særlig Betydning, idet den er en af de yderst faatallige sjællandske Forsvarskirker, og der kan næppe være Tvivl om, at dens Fortifikation staar i Sammenhæng med Venderkampene. De allerede i romansk Tid foretagne Ombygninger af Koret stadfæster Kirkens høje Alder.

Korets Plan er skæv, stærkt smalnende mod Øst. Østhjørnerne er kantede

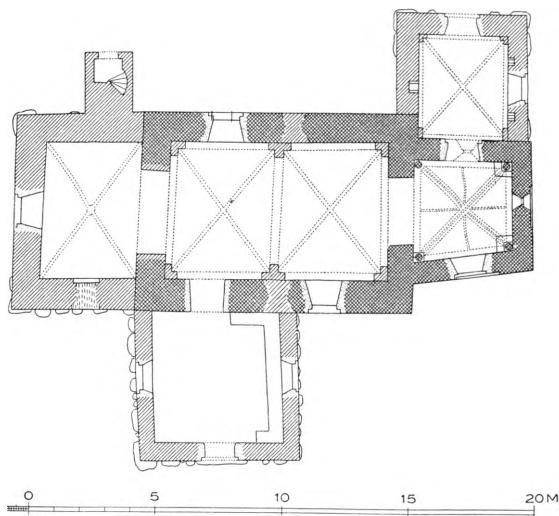


Fig. 2. Lillehedinge. Plan. 1:300. Maalt af Helge Holm 1915 (C. G. Schultz 1932).

med brede, kun 4 cm fremspringende Lisener, som knap en Meter over det nuværende Jordsmon slutter sig til en lige saa svagt markeret Sokkel. I Terrænhøjde springer det nederste, synlige Skifte svagt frem; den i Snittet Fig. 6 viste Skraakantsokkel har næppe nogensinde eksisteret. Den øvre Afslutning af de smaa, kun o. 150 cm brede Murfelter mellem Lisenerne er uklar; selve Lisenerne forsvinder i Højde med Sakristitaget, og kun paa Sydsiden kunde en svag Udkrægning tyde paa, at Felterne maaske har været

vandret afsluttede, men dette kan dog ikke ses paa Nordmuren bag Sakristiets Tag. Ganske skævt i Østmuren og tæt ved den nordre Lisen findes et Østvindue (Fig. 4—6), hvis Yderparti er fremdraget 1930, da en Udmuring af Munkesten fjærnedes; Inderpartiet stod før denne Tid som Niche bag Altertavlen. Smigene, hvis Underkant er 2,30 m over Jordsmonnet, er af Kridtkvadere, Lysningskarmen af Sten paa Højkant; i Fugerne fandtes indsat smaa Trækiler. Det er tvivlsomt, om dette Vindue trods sin romanske Form hører til Korets ældste Dele; den stensatte Lysning tyder paa, at det er omdannet sammen med det nedennævnte, yngre Nordvindue. Men tykt dækkende grov Mørtel, hvis ældste Lag (som sædvanligt i Egnens Kirker) er ældre end de gotiske Tilbygninger, vanskeliggør Aldersbestemmelsen og i det hele en nøjere Undersøgelse af Murtekniken. Trods Pudslag og Hvidtekalk mærkes det dog, at Kormurens nedre Dele, saa langt Lisenerne rækker op, er mere uregelmæssige og bulede end de øvre Partier, som bag Sakristitaget ses at være murede af

ublandede Kridtkvadre i ganske regelmæssige, o. 10—25 cm høje Skifter. I dette Murværk ses en Rest af et højtsiddende, paafaldende langt mod Øst placeret og usædvanligt formet Nordvindue (Fig. 3). Siderne har ikke været lodrette, men buede som en Hesteko; af dennes nedre Afslutninger er der blot levnet en Antydning, ligesom selve Ovalstikkets øvre og vestre Dele er borthuggede; Smigene vil ikke kunne blotlægges uden større Ødelæggelse af den senromanske Udmuring, som udfylder Vinduets Rester. Gaadefuldt og uforklarligt er dette Hestekovindue, der sidder højere end Lisenernes øvre Ender og maa henføres til en Forhøjelse af det oprindelige Kor. Men er en saadan Forhøjelse virkelig foretaget, er Sporene stærkt udviskede ved en paafølgende, endnu i romansk Tid gennemført Ændring. Hestekovinduets Ødelæggelse er forårsaget af et yngre, lavere siddende og aneligere Vindue, hvis nederste Del er brudt af Sakristidøren, men hvis ydre Bue, der er muret som Østvinduets, ses fra Sakristiloftet. En fremtidig Udgravning vil maaske kunne paavise lignende Vinduesforhold i Sydmuren, hvor det yngste romanske Vindue dog maa være ødelagt af det moderne. Men selv uden en sa-

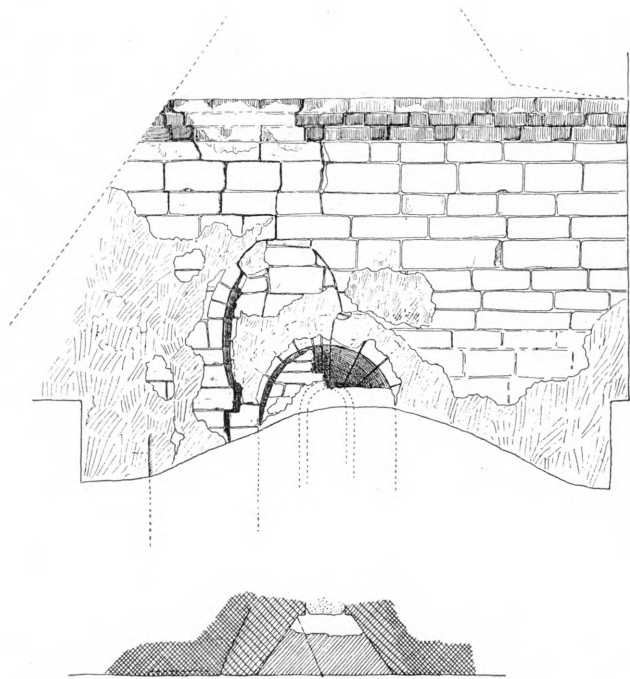


Fig. 3. Lillehedinge. Romanske Vinduer paa Korets Nordmur. 1:50. Maalt af K. V. Barfoed 1916.

dan Undersøgelse kan det fastslås, at det yngre Nordvindue maa være samtidigt med det i Koret indbyggede romanske Hvælv, der har lukket for Hestekovinduet og fremtvunget Gennembrydningen af nye Vinduer. Korhvælvet (Fig. 6 og 8) hviler paa runde Hjørnesøjler med Tærning-Baser og -Kapitæler, nu tykt overkalkede. Af Baserne, hvorunder der er indskudt en firkantet Plint, er kun den sydøstre nogenlunde bevaret. De runde Skafter, Tvm. o. 28 cm, har sikkert staaet helt frie. Kapitælerne, der ligesom Baserne har Rundstavring, kantes af Rundstave, der paa det nordøstre erstattes af en dobbelt Tovstav. Selve Hvælv, der har kraftige, runde Vægbuer, er kuppelagtigt, men delt af meget brede, flade Krydsribber, paa hvis Midte der er lagt en Rundstav; over Søjlehovederne er Ribberne noget tilspidsede, medens Rundstavene

ender i smaa spadeformede Konsoller. I Skæringspunktet er kun den ene Rundstav gennemført, medens den anden er brudt, saa at det ser ud, som den ene Ribbe var muret op imod den anden (Fig. 2). Midt i Kapperne findes der parallelt med Bygningens Længde- og Tværakser en svagt forhøjet Ryg, sikkert formet i Mørtelpudsen. Oversiden viser sig meget ujævn, af raa Kridtkvadre uden Spor af Tegl. Af Korets lave, romanske Tagværk spores paa Triumfvæggens Østside trods Mørtel- og Hvidtelag en indhugget Taglinje, hvis Spids har ligget o. 125 cm under den nuværende Mønning, og paa Sakristiloftet ses Skraalinen udenfor Kormuren som en kraftig fordybet Rille (10 cm bred, 6 dyb), der viser, at Taget har haft et Udhæng paa 30—35 cm.

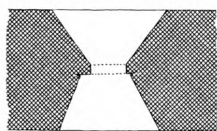


Fig. 4. Lillehedinge.
Korets Østvindue.
1: 50. Maalt af C. G.
Schultz 1930.

Det paafaldende høje *Skib*, hvis Murhøjde er o. 8,50 m, har sikkert fra første Færd været stokværksdelt. Nogen Forhøjelse kan ikke paavises, og det ses tydeligt, at Kormurenes øvre Dele er yngre end Triumfgavlen. Dennes Nordhjørne, bag Sakristitaget, har anselige Hjørnekvadre, medens Kridtstensklifterne ellers er ret regelmæssigt gennemførte. I det egentlige Kirkerum, under de senere indbyggede Hvælv, er bevaret den runde Korbue (uden Kragbaand), men iøvrigt spores her af romanske Enkeltheder kun et tilmuret Nordvindue, godt 2 m over Jordsmonnet, af Dimensioner omtrent som Korets og muligvis udvidet samtidig med dettes Omdannelse. Da det sidder midtvejs i Murlængden, har der sikkert ikke været mere end eet Vindue i hver Langmur, men Sydvinduet er ukendeligt. Syddøren er ganske omdannet, den lukkede Norddørs øvre Dele bortbrudte ved Udhugning til et nyt Vindue. I Overrummets

Vægge (Fig. 6) findes tæt over Toppene af de gotiske Hvælv Huller til et nu forsvundet Bjælkelag, hvis Bjælkeafstand har været godt en Meter. Over flere af Bjælkehullerne i Nordvæggen er der foretaget uregelmæssige Udhugninger, o. 90 cm høje, 30—35 cm brede, gennemgaaende dybest og bredest nedefter, sikkert gjort ved en Udtagelse eller Fornyelse af Bjælkerne, af rent praktiske Hensyn og uden nogetsomhelst dekorativt Formaal. Paa Sydveggen findes en enkelt lignende Udhugning over den næstvestligste Bjælke, hvis nordre Murhul ikke er forhugget. Over og under Bjælkelaget, omtrent midtvejs paa Langsiderne, men lidt vestligere end de nederste Vinduer, ses saavel mod Nord som mod Syd en med forholdsvis nye Kridtkvadre udflicket Stribe. Under Bjælkelaget er Flikningsrandene dog regelmæssige; der maa her have siddet Vinduer, indvendig o. 105 cm høje og o. 70 cm brede, hvis Karme synes at have været omtrent vinkelrette, og hvis Overdækning maa have været vandret, idet Rundbuer vilde skære sammen med Bjælkelaget. Paa

Vestkarmen af Sydvinduet sidder kantstillede Kridtsten. Af disse Vinduesspor kan sluttes, at Skibet maa have haft tre Stokværk, og skønt Sporene efter det nedre Bjælkeloft over det egentlige Kirkerum skjules af Hvælvene, findes der dog ved Nordmurens Østende en Udhugning af lignende Art som de øvre, blot noget smallere og klarere begrænset. Det oprindelige tredje Stokværk har faaet sit Lys gennem to enkeltsmigede Vinduesglugger, der ikke sidder i ganske samme Højdeakse som de nedre, med vandret Bund og vandret Loft af Kridtstensbjælker, som delvis er knækkede. I den større Nordglug

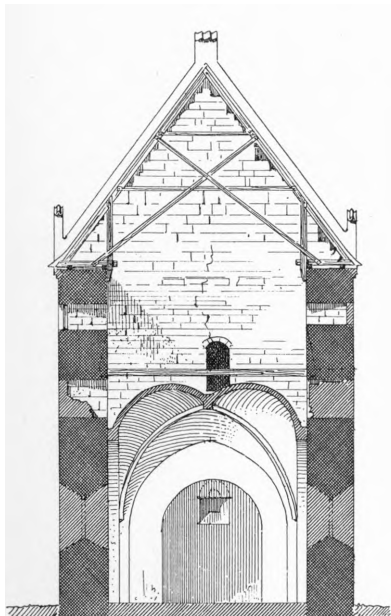


Fig. 5. Lillehedinge. Tværsnit, set mod Øst, af Skibet. 1: 200. Maalt af V. Koch 1894.

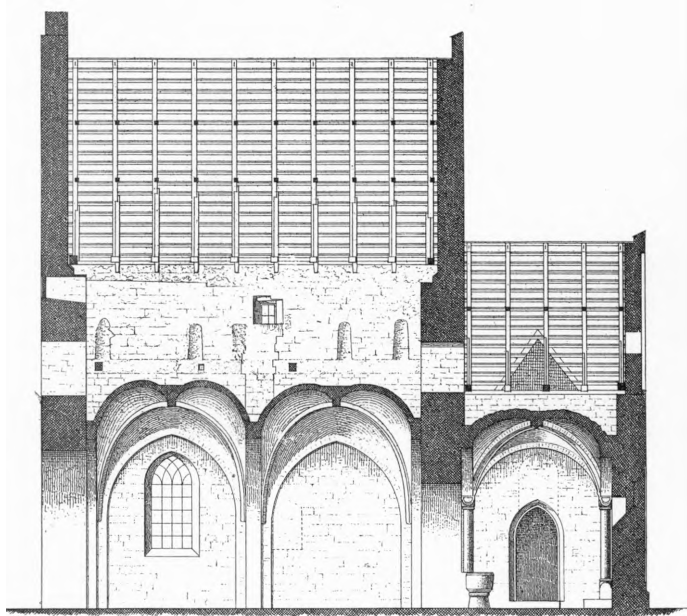


Fig. 6. Lillehedinge. Længdesnit, set mod Nord, af Skib og Kor. 1:200. Maalt af J. B. Løffler 1893. Det gotiske Taarn er udeladt.

sidder et nymodens Trævindue; den lidt mindre Sydglug er tilmuret i ydre Murflugt, og i dens indre Munding er indsat en Ramme af Kridtflager. Endvidere har øverste Stokværk haft en lignende, lidt bredere Glug i Vest, indadtil 85 × 60 cm, overdækket med meget spinkle Kridtflager, som ligger ovenpaa det øverste bevarede Skifte af det oprindelige Murværk. *Omdannelser* fra gotisk Tid er Loftsdøren i Østmuren med Fladbuestik, de øverste Skifter af Langmurene med Falsgesimserne og Taggavlne, hvis glatte Yderflader overvejende er af Munkesten. Østgavlen, som er bæltmuret med Kridtkvadere, har lave, glatte Kamme med Fodtinder og Toptinde (ommurede og forkortede i de seneste Aar). Vestgavlen, som ses inde i det paabyggede Taarn, staar med glatte, uafdækkede Taglinjer, hvis Skraaning synes at svare til det nuværende Tagværk. Ogsaa dette er sentmiddelalderligt, af Krydsbaandstype med Stregnumre.

Skibets Højde og Stokværksdeling kan kun forklares ved, at Kirken ligesom Rundkirkerne har skullet bruges baade til Gudstjeneste og til Forsvar, og »Fæstningshypotesen« bestyrkes derved, at begge Skibets Taggavle er gotiske. Selvom der nu ikke er bevaret noget af den oprindelige Murkrone, maa man formode, at Skibet oprindeligt har haft fladt Tagdække og Brystværnsmur som Store Hedinge Kirkes Kor.

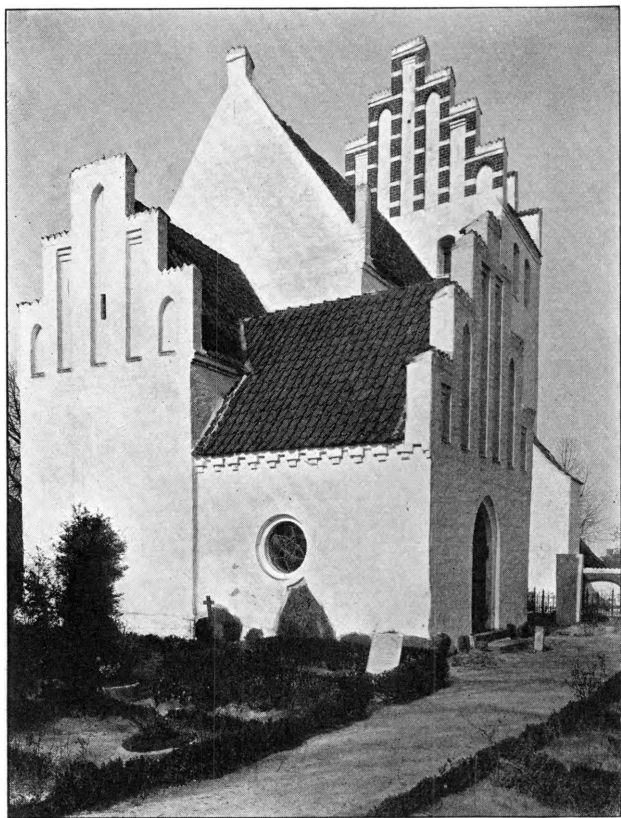


Fig. 7. Lillehedinge. Ydre, set fra Nordøst.

Hude 1904

tilføjet næsten samtidigt. Dets Mure, der over rejst Syld er af blandede Kridtkvadere og Munkesten, har ligeledes Bloktandgesims, og den syvtakkede Nordgavl, der kun har seks Blændinger, er en Variant af Korgavl. Rummet, i hvis Vægge der linder Gemmenicher, overdækkes af et Krydshvælv med Halvstensribber (lette Overribber med Tværtrin). Det noget ændrede Tagværk har Dragerstol.

Fra samme Tid er ogsaa *Taarnet*, hvis Mure over rejst Syld overvejende bestaar af Kridtkvadere. Taarnbuen er spids, Taarnrummet, der har haft et spidsbuet Sydvindue (nu tilmuret med Kridtkvadere), overdækkes af et Hvælv med skraafasede, femkantede Ribber, som mødes i Toprude (forsænkede,

Gotiske Ændringer og Tilføjelser foruden de nysnævnte. I *Skibet* er ved Aar 1500 indbygget to *Hvælv* med Halvstensribber (Kridtstens-Overribber, svære og brede forneden, spinklere foroven). Endvidere er *Korets Taggavl* ombygget af Munkesten, med fem Kamtakker over fem Højblændinger, af hvilke de tre er spidsbuede, de to vandret afsluttede med Fals og Skraakant. Korets nuværende Gesims er moderne, men bag Sakristitaget findes en med Gavlen samtidig Bloktandgesims (Fig. 3), og Tagværket indeholder omsatte Rester af sengotisk, spinkelt Egetømmer. Trods denne Gesimsrest maa *Sakristiet* paa Korets Nordside være

brede Overribber). *Trappehuset* er tilbygget eller senere ændret. Vindeltrappen, af hvis oprindelige Kridtstensspindel der øverst er bevaret et Par Skifter, er paa Renaissancetiden fornyet med Trin og profilsvungen Spindel af Egeblokke. Det mørke Mellemstokværk har i de tre Vægge smalle, tvillingstillede Sparenicher, foroven vandret afsluttede. Klokkestokværkets Glamhuller er fladbuede. De syvtakkede Gavle svarer ganske til Korgavlén, men staar delvis rensede, saa at man ser Bæltmuringen. Det samtidige Tagværk har hverken Krydsbaand



Hude 1904

Fig. 8. Lillehedinge. Indre, set mod Øst.

eller Dragerstol; nogle af de svære Spærstivere har ret rigt profilerede Nedhæng.

Vaabenhuset, af blandede Kridtkvadere og Munkesten, har af gotiske Enkelt-heder kun bevaret to Cirkelblændinger i den nitakkede Gavl. Langs Rummets Østvæg løber en overpudset Murbænk. Paa Skibets Sydmur ses en indhugget Rille til et Vaabenhustag med ringe Rejsning, der vidner om, at den nuværende Bygning har haft en ældre, smallere og lavere Forgænger.

Kirken staar hvidkalket baade udvendig og indvendig; kun Taarngavlene viser deres Materialer. Alle aabne Vinduer og Døre er nymodens, med lineal-gotiske Støbejernsstel, i Udbygningerne delvis cirkelrunde. Paa Skibets nordre Tagflade ligger gamle, paa søndre (som 1667 var blytækt) nye Munke-tegl, de andre Tage er hængt med Vingetegl.

INVENTAR

Altertavlen (Fig. 8), paa et nyt Alterbord, er et paafaldende lille Senrenaissancearbejde fra o. 1625, der da ogsaa er overført 1717 til Kirken fra Vemmetofte Kapel³. Opbygningen er usædvanlig. Til Storstykkets anselige Midtfelt, der indfattes af en Ramme med Fladsnit-Rankeslyng og flankeres



P. N. 1923

Fig. 9. Lillehedinge.
Krucifiksfigur.

af to Karyatidefigurer: Moses og Johannes Døberen, slutter sig to lavere Sidestykker med spinklere Gesimser over øvre og nedre Arkader. Sidefelterne flankeres af Vinger med Bruskværk, Englehoveder og Ørnehoveder. Storgesimsen krones af et lavt Topstykke med Bruskværk og i den brudte Gavl staar som Topfigur den opstandne Frelser; i Feltet herunder er reliefskaaret en perspektivisk set Sarkofag. Tavlen, der i 1755 havde forgyldte Skriftsteder, staar egemalet med Forgyldning, men i Arkadefelterne er bevaret oprindelige Malerier af fire gammeltestamentlige Figurer: David, Esaias, Daniel, Jeremias, hvis Navne læses ved Siden af Hovederne; i Midtfeltet er indsat et Billede paa Lærred, 68 × 64 cm, Kristus i Gethsemane, sign. 1863 Storch, og Tavlen er blevet hævet ved Tilføjelse af et nyskaaret Fodstykke, som forvansker dens Proportioner.

Fra en katolsk Altertavle stammede sikkert en †*Figurgruppe* af Træ, forestillende Gud Fader holdende den døde Kristus foran sig, der 1808 var fastnaglet i Væggen paa højre Side af Alteret. Tæt ved den heraf var fastnaglet en anden †*Figur* af Træ »med sine Grene og Blade«, hvorpaa sad to vingede Figurer, som Præsten mente skulde forestille Duer (sml. Dørføj).

Altersølv. Kalk, 23 cm høj, af kbh. Prøvesølv 1734, med sekstunget Fod, seksdelt Knop og rundt, hulstavprofileret Skaft. Mestermærke for O. F. Wilcken (Olrik 399). Tilsvarende, glat Disk.

Alterstager, gotiske, usædvanlig smaa, kun 25 cm høje, og enkle. Cylinder-skaftet har ikke mere end een Midtring.

†*Messehagel*, af sort Fløj, og Alterklæde med Prins Carls Navnetræk skænkedes 1715.

†*Røgelsekar* af Kobber, nævnt 1714.

Korbuekrucifiks (Fig. 9), ungotisk, fra o. 1300. Kun selve Kroppen,

128 cm høj, er bevaret og nylig ophængt i Koret. Hovedet har Indsnit til en Metalkrone; Øjnene er aabne, Skægget svagt antydet ved Snit; langt Lændeklæde med Vulst; krydslagte nedhængende Fødder. 1714 fandtes ved Krucifikset to Træbilleder.

Font, af Granit, romansk, af Roskildetype. Kummen, 88 cm i Tvm., har under Overkanten en Tovstav og er forneden kegleformet af-skaaret mod en svær Rundstav. Det Indre er uden Af-løb og mod Sædvane firpas-formet. Den overkalkede Granitfod er kegleformet (sml. Fig. 6).

Fad af Messing, Tvm. 57 cm, haanddrevet i nederlandsk Manér, med en flakt Ørn i Bunden, Bladkrans og stiv Vindrueanke paa Randen. Fra o. 1650.

Prædikestol (Fig. 8), i Senrenaissance fra o. 1610. Storfelterne har Relieffer af de fire Evangelister i perspektiviske Rundbuearkader; Navnene er indsnittet forneden.

Hjørnefigurerne forestiller:

S. Andreas, S. Petrus, Salvator Mundi, S. Paulus, S.

Ja ... (med Kølle), hvis Navne er relief-skaarne i Postamenterne. Postamentpar-

tiet er nyt, men Stolen hvil-

er paa en ret gammel, balusterformet Stolpe. Moderne Opgang. Samtidig Himmel, med feltdelt Underside, nu uden Topstykker. Egetræsmaaling. 1755 havde Stolen for-

gyltde Skriftsteder. *Stoleværket* er moderne. †*Degnestol* og †*Skriftestol*, nævnt 1663—64 (Rgsk.).

†*Pulpitur* med forgyldte Skriftsteder, nævnt 1755.

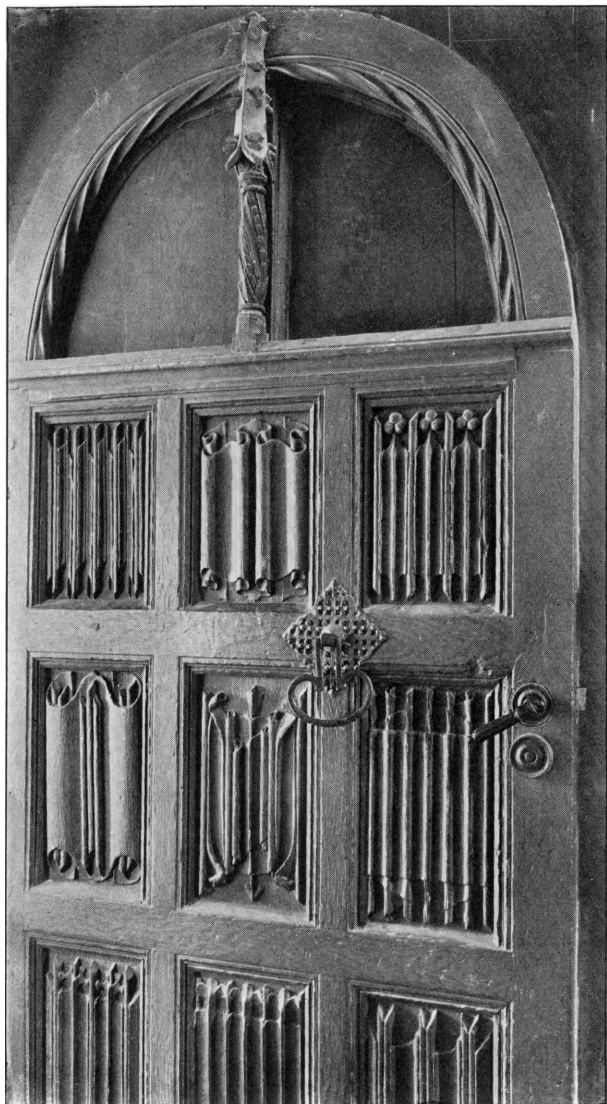


Fig. 10. Lillehedinge. Dørfloj.

Dørfløj mellem Skib og Vaabenhus (Fig. 10), sengotisk, fra o. 1550. Fladen er delt i ni Felter med rigt varieret Foldeværk og kronet af et halvrundt Felt med Tovstavbue, der ved en snoet Søjle med Topspir deles lodret. Arbejdet kan sikkert henføres til Køgeværkstedet; Pilen forekommer i Midtfeltet. Samtidigt Haandgreb paa Smedejernsskilt, med Rankeslyng i gennembrudt Arbejde. Døren er i nyeste Tid omdannet til at aabne udad, hvorved den gamle Bagklædning er gaaet tabt; samtidig er i de tomme Rundfelter indføjet en Slags pompejanske »Vifter«. Rimeligvis har de under †Altertavlen nævnte, forsvundne Ornamente siddet i disse Felter. (Opmaaling i »3. Dec.« 1895, BL 5)⁴.

†*Sejerværk*, nævnt 1661 (Rgsk.).

Klokker. 1) Mellem Liljef riser: »Si Deus pro nobis qvis contra nos Hartwich Qvellchmeier(!) gos mi(!). 1616 Mein Hofnung zu Got alein«. Paa Klokkelegemet to Medailloner, 10,2 og 8,7 i Tvm., forestillende en romersk Rytter med draget Sværd, der lader sin Hest springe gennem et Baal (sikkert Marcus Curtius), og Maria med Barnet, kronet af to Engle. Tvm. 91 cm.

2) Omstøbt 1914, med Gentagelse af den gamle Klokkes Liljefriser og Indskrift: »Dum trahor audite voco vos ad gaudita(!) vitæ Anno 1615 gos mi(!) Hartwig Qvellchmeier«.

En †*Klokke* blev afgivet i Klokkeskat 1528.

KILDER OG HENVISNINGER

Regnskaber 1661—71 (RA). — Inventarium 1714. Trykt i Præstø Amts Aarb. 1927, 76. — Kaldsbog fra 1739 (ved Embedet). — Præsteindberetninger 1755 (NM), 1758 (LA), 1808 og 1809 (NM). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler og W. Møllerup 1892, af C. A. Jensen 1916. Revideret af C. A. J. og V. H. 1930.

J. B. Løffler: Lillehedinge Kirke AfhO. 1894, 394.—V. Koch: AfhO. 1899, 193, 201. — Chr. Axel Jensen: AfhO. 1918, 1. — Weinich: Hist. Efterretninger om Stevns Hrd. 1776. S. 62; samme: Beskrivelse over Stevns Hrd. 1778. S. 132—34.

¹ Brasch: Vemmetofte II, 10. ² D. A. VI, 384. ³ Brasch: Vemmetofte II, 131. ⁴ Chr. Axel Jensen: Snedkere og Billedsnidere. S. 34.

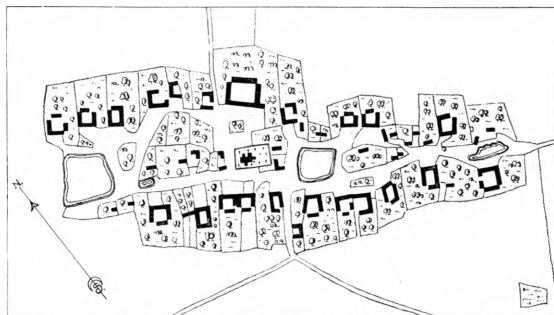


Fig. 11. Lillehedinge 1806